

ОСОБЛИВОСТІ ДИСПРОПОРЦІЙНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ ПОРІВНЯНЬ

У даній статті проводиться аналіз розвитку національної економіки у контексті міжнародних порівнянь, показано диспропорційні тенденції розвитку економіки України під час фінансово-економічної кризи 2008-2010 рр.

В данной статье проводится анализ развития национальной экономики в контексте международных сравнений, показ диспропорциональных тенденций развития экономики Украины во время финансово-экономического кризиса 2008-2010 гг.

In this article the analysis of development of national economy is conducted in the context of international comparisons, show of disproportionate tendencies to development of economy of Ukraine during a financial and economic crisis 2008-2010

Ключові слова: диспропорційність, національна економіка, ВВП, ВДВ, домашні господарства.

Протягом останніх 30-ти років система світового господарювання зазнала суттєвих змін, переважно характеризуючись збільшенням масштабності зв'язків між суб'єктами міжнародних економічних відносин, поглибленням кооперації і посиленням взаємозалежності.

Інтернаціоналізація господарського життя досягла своєї найвищої – глобальної – стадії. Глобалізація стала невід'ємною складовою функціонування світової економічної системи, в якій економіка України тісно переплелася з тенденціями розвитку світового ринку зі всіма позитивними та негативними впливами.

Проблеми становлення інтернаціоналізації світової економіки та розвитку глобалізаційних процесів у суспільстві, соціально-економічних наслідків цих процесів особливо під час фінансово-економічної кризи 2008-2010 років, загострили і виявили диспропорційності розвитку світової економіки. В свою чергу ці проблеми знайшли відображення в працях зарубіжних і вітчизняних вчених Д.Белла, В.Геєця, П.Друкера, В.Іноземцева, В.Креміня, Ж.Ліотара, Ф.Лук'янова, Л.Мельника, А.Мокія, М.Пората, Р.Робертсона, М.Саліхова, Т.Стоуньєр, А.Тоффлера, А.Турена, Ю.Хаяші, А.Чухно, І.Школи, Л.Шинкарук і інших вчених. Однак незважаючи на очевидні здобутки сучасної наукової думки, ціла низка проблем, що пов'язані з основними світогосподарськими диспропорціями та ризиками їх впливу на економіку країн світу в умовах світової фінансово-економічної кризи 2008-2010 років, залишаються вивченими недостатньо повно.

В свою чергу, порівняння структури економіки України з іншими країнами світу дає можливість оцінити причини і глибину падіння під час фінансово-економічної кризи 2008-2010 років, визначити диспропорційні тенденції розвитку національної економіки. Саме цей напрямок нашого дослідження

визначає невирішену частину загальної проблеми, якій присвячується дана стаття.

Метою даного дослідження є виявлення диспропорційності розвитку національної економіки у контексті міжнародних порівнянь.

Серед головних завдань, спрямованих на досягнення поставленої мети, було: проведення аналізу розвитку світової економіки в умовах фінансово-економічної кризи 2008-2010 років і порівняння ситуації в Україні з іншими країнами.

Об'єктом дослідження є процеси, які визначають диспропорційність розвитку національної економіки України в порівнянні з іноземними країнами. Предмет дослідження – динаміка, тенденції та особливості світогосподарських та національних диспропорцій.

Теоретичною й методологічною основою дослідження є положення економічної теорії, загальної теорії систем, теорії управління, статистичні матеріали, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем вивчення світогосподарських диспропорцій.

Аналіз зміни обсягів ВВП (табл. 1) показує, що найглибший негативний вплив світової фінансової кризи зазнали прибалтійські країни колишнього СРСР, де рівень спаду в 3–4 рази перевищив скорочення ВВП для ЄС–27 загалом. У решті країн скорочення виробництва було помірним, а у Польщі навіть досягнуто економічного зростання порівняно з попереднім роком. Завдяки поліпшенню ситуації, починаючи з I кв. 2010 року, у країнах ЄС розпочалося зростання. Внаслідок глибокої інтегрованості України у світову економіку та залежності від кон'юнктури світових ринків, початок зростання ВВП України у I кварталі 2010 р. збігся у часі з таким же процесом у країнах ЄС.

Таблиця 1

Зміна обсягів ВВП протягом 2008–2010 р. по країнах світу

Країна	Відсоток до відповідного кварталу попереднього року											
	2008 р.				2009 р.				2010 р.			
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	
Україна*	8,5	6,2	4,3	-7,8	-20,0	-18,0	-16,0	-6,8	4,9	5,9	3,4	
ЄС–27	1.8	1.7	0.6	-1.9	-5.4	-5.6	-4.0	-1.9	0.7	2.4	2.1	
Бельгія	1.9	2.1	1.5	-1.4	-4.3	-4.0	-2.5	-0.2	1.5	2.6	1.8	
Болгарія	7.2	7.1	7.1	3.8	-5.3	-3.8	-4.9	-5.8	-4.0	0.5	1.0	
Чеська Республіка	2.9	3.7	3.5	-0.2	-3.5	-5.1	-5.0	-2.9	1.0	2.9	2.5	
Данія	-0.1	1.1	-1.0	-4.3	-4.2	-7.4	-5.9	-3.3	-0.7	2.7	3.3	
Німеччина	1.9	3.0	1.0	-1.9	-6.3	-6.8	-4.4	-1.3	2.2	4.3	3.9	
Естонія	-2.2	-2.6	-4.5	-10.7	-14.6	-16.6	-15.4	-8.8	-2.6	3.1	5.0	
Ірландія	-1.3	-2.1	-1.3	-9.3	-9.2	-7.8	-7.4	-5.8	-1.2	-1.8	-0.5	
Греція	1.9	1.9	1.3	0.0	-1.5	-2.2	-2.3	-3.1	-2.4	-4.0	-4.7	
Іспанія	2.0	1.7	0.8	-1.1	-3.8	-4.5	-4.0	-2.6	-1.4	0.2	0.1	
Франція	1.6	1.2	0.2	-2.0	-3.6	-3.7	-2.5	-0.6	1.2	2.1	1.7	
Італія	0.1	-0.6	-1.3	-3.4	-6.9	-6.5	-4.0	-2.7	0.9	1.6	0.9	
Кіпр	4.8	4.1	3.3	2.3	0.7	-1.7	-2.7	-2.8	-1.1	0.5	1.8	
Латвія	0.8	-1.5	-4.7	-10.1	-17.8	-18.1	-19.1	-16.8	-6.0	-2.1	2.9	

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

Литва	7.3	5.7	1.9	-2.3	-14.0	-15.9	-14.5	-14.5	-2.0	1.1	1.1
Люксембург	5.8	3.6	1.1	-4.4	-5.7	-7.9	-2.8	2.1	1.2	5.5	3.8
Угорщина	2.0	2.3	1.6	-2.4	-7.1	-8.0	-7.5	-4.3	0.1	1.0	1.7
Мальта	3.0	3.6	3.2	1.0	-2.4	-3.8	-2.5	0.9	4.2	4.0	3.6
Нідерланди	3.4	3.1	1.9	-0.8	-4.5	-5.3	-3.7	-2.2	0.6	2.2	1.9
Австрія	3.4	3.0	2.4	0.0	-5.4	-5.7	-3.6	-0.9	0.1	2.4	2.4
Польща	6.5	6.0	5.6	2.8	0.6	1.1	1.2	3.5	2.7	3.6	4.8
Португалія	0.7	0.9	0.4	-1.8	-3.9	-2.9	-2.4	-0.8	1.5	1.6	1.0
Румунія	8.5	9.6	9.4	3.1	-6.2	-8.7	-7.1	-6.5	-2.6	-0.5	-2.5
Словенія	6.3	5.9	3.8	-0.8	-8.4	-9.4	-8.8	-5.7	-1.2	2.1	1.7
Словаччина	9.5	6.9	6.3	1.4	-5.1	-5.4	-5.0	-3.6	4.7	4.2	3.8
Фінляндія	3.5	2.6	1.0	-3.0	-9.0	-9.7	-8.2	-5.2	-0.2	4.9	3.7
Швеція	0.4	2.2	0.5	-5.2	-6.6	-7.1	-6.4	-1.3	2.7	5.0	6.9
Велико-британія	1.7	0.8	-0.6	-2.0	-6.0	-6.5	-4.3	-2.7	-0.6	2.5	2.
Ісландія	4.1	0.7	-0.2	-0.4	-4.3	-6.0	-8.2	-8.5	-7.3	-7.5	-1.6
Норвегія	-0.7	4.6	0.1	-0.8	1.3	-5.0	-0.9	-1.1	-0.8	1.6	-1.4
Швейцарія	3.1	3.2	1.7	-0.3	-3.0	-3.3	-1.7	0.3	2.1	2.8	3.0
Хорватія	4.3	3.4	1.6	0.2	-6.7	-6.3	-5.7	-4.5	-2.5	-2.5	:
Туреччина	7.0	2.6	0.9	-7.0	-14.6	-7.6	-2.7	6.0	11.8	10.2	5.5
Японія	1.4	-0.3	-1.1	-4.5	-10.4	-7.0	-6.3	-1.4	5.9	3.5	5.3

Примітка: * Дані для України: веб-сторінка Держкомстату України/статистична інформація/ національні рахунки.
Джерело: веб-сторінка Євростату Eurostat news releases on the Internet [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://ec.europa.eu/eurostat>>; Selected Principal European Economic Indicators [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://ec.europa.eu/eurostat/euroindicators>>.

Місце України у світовій економіці характеризує рівень ВВП у розрахунку на одну особу, визначений з урахуванням паритетів купівельної спроможності за результатами Глобального раунду міжнародної програми зіставлень у цінах 2005 р. у доларах США (табл. 2).

Наведені дані показують, що Україна має найнижчий рівень ВВП на одну особу серед зазначених країн Європи та СНД, що було обумовлено одним із найглибших спадів виробництва ВВП у 1991–1999 рр. Таке падіння ВВП, яке перевищило 50% початкового рівня, спостерігалось лише в Грузії, Молдові та Киргизстані.

Таблиця 2

Розрахунок ВВП на одну особу, з урахуванням паритетів купівельної спроможності*

дол. США у постійних цінах 2005 р.

Країна (за рівнем ВВП у 2009 році)	1990	1995	2000	2005	2007	2008	2009
Люксембург	42670	48399	61047	68358	74102	73893	69860
Норвегія	32115	37527	43633	47309	48822	48550	47252
Сполучені Штати	32189	34111	39750	42664	43801	43397	41890
Швейцарія	32996	32009	34706	35777	37847	38076	36894
Нідерланди	26278	28456	33691	35103	37577	38140	36454
Ірландія	17672	21577	32383	38614	40936	38795	35653
Канада	27120	27911	32634	35212	36359	36077	34694
Австрія	25770	27573	31691	33403	35568	36188	34671
Ісландія	25630	24745	29865	35014	36872	36299	33855
Бельгія	25067	26676	30382	32134	33491	33555	32384
Німеччина	25692	27834	30545	31359	33358	33747	32250
Данія	25442	28067	31656	33189	34597	34010	32063
Швеція	24531	24635	29140	32695	34643	34159	32043
Великобританія	23696	25357	29585	32718	34109	33858	31965
Фінляндія	23297	21889	27316	30684	33467	33619	30775
Франція	24322	25217	28339	29686	30664	30558	29592
ЄС-27	„	„	24875	26862	28409	28490	27204
Іспанія	19682	21002	25123	27371	28519	28310	27057

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

Країна (за рівнем ВВП у 2009 році)	1990	1995	2000	2005	2007	2008	2009
Італія	23770	25264	27711	28138	28760	28164	26554
Греція	17474	17763	20499	24567	26549	26775	26109
Ізраїль	"	20549	23175	23391	25130	25734	25941
Кіпр	"	20126	22728	24403	25820	26448	25760
Словенія	"	15935	19717	23489	26335	27278	24819
Мальта	"	"	20526	20963	22220	22610	22082
Чеська Республіка	16317	15596	16884	20362	22883	23206	22080
Португалія	16176	17495	21098	21290	21989	21965	21379
Словаччина	"	10815	12696	16171	19358	20450	19429
Угорщина	12811	11516	13927	16934	17740	17918	16745
Польща	8179	9071	11812	13783	15653	16456	16711
Хорватія	"	9880	12162	15197	16811	17468	16453
Естонія	9630	7598	11081	16527	19612	18639	16055
Литва	12275	7384	9516	14194	17007	17596	15086
Російська Федерація	12670	7845	8596	11856	14015	14766	13606
Латвія	10997	6270	8528	13038	16265	15644	12899
Туреччина	7912	8548	9729	11389	12439	12349	11661
Болгарія	7930	7305	7271	9834	11265	12015	11478
Білорусь	6450	4200	5816	8541	10278	11356	11382
Румунія	7776	7178	6945	9384	10855	11701	10909
Казахстан	7096	4497	5405	8699	10258	10467	10594
Сербія	"	"	6435	8515	9654	10230	9911
СНД-11	"	5634	6106	8507	10071	10586	9846
Чорногорія	"	"	6557	7906	9454	10067	9478
Македонія	8022	6550	7324	7876	8752	9170	9071
Азербайджан	"	1918	2565	4579	7500	8196	8845
Албанія	3697	3486	4572	6000	6655	7140	7346
Боснія та Герцоговина	"	"	4597	5552	6263	6624	6431
Туркменістан	"	3061	3541	4201	5082	5541	5803
Україна	8108	3920	3706	5605	6578	6766	5770
Вірменія	"	1663	2157	3904	5012	5354	4568
Грузія	5417	1758	2502	3611	4409	4516	4338
Узбекистан	1969	1435	1603	1959	2256	2433	2601
Республіка Молдова	3974	1893	1657	2362	2562	2768	2592
Киргизстан	2525	1232	1510	1737	1910	2053	2102
Таджикистан	3203	1121	985	1413	1558	1646	1674

*Джерело: веб-сторінка Європейської статистичної комісії ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://w3.unece.org/pkweb/dialog/Saveshow.asp>>.

Загалом за період, який розглядається, ВВП України скоротився на 36,7% і склав 63,3% від рівня 1990 р. Зокрема, світова криза призвела до падіння ВВП у 2009 р. на 14,8%. Враховуючи скорочення населення, падіння ВВП України порівняно з 1990 р. у розрахунку на одну особу було дещо нижчим – 28,7%.

Аналогічні результати за період 1990–2009 рр. мають зазначені вище Грузія (80%), Киргизстан (83%), Молдова (65%) і Таджикистан (52%). Натомість подвоєння ВВП у розрахунку на одну особу за цей же період досягли Польща (204%), Ірландія (202%) та Албанія (199%), Білорусь збільшила його на 76%, Естонія і Люксембург – в 1,6 рази, майже в півтора рази збільшився цей показник у Казахстані, Туреччині, Норвегії, Болгарії та Румунії. Досить низькі темпи зростання (107%) демонструє Російська Федерація.

Для України критичною є втрата позицій 1990 р. не лише відносно країн, які перевищували її, але й тих, які мали нижчий рівень. Так, Білорусь і Казахстан на сьогодні майже вдвічі випереджають Україну за рівнем ВВП на

одну особу (табл. 3).

Таблиця 3

Рівень ВВП України в розрахунку на одну особу відносно інших країн *

	1990	1995	2000	2005	2007	2008	2009
ВВП України відносно:							
Російської Федерації	64,0	50,0	43,1	47,3	46,9	45,8	42,4
Білорусі	125,7	93,3	63,7	65,6	64,0	59,6	50,7
Казахстану	114,3	87,2	68,6	64,4	64,1	64,6	54,5
Польщі	99,1	43,2	31,4	40,7	42,0	41,1	34,5
США	25,2	11,5	9,3	13,1	15,0	15,6	13,8

*Джерело: власні розрахунки за даними Держкомстату України та ЕЕК ООН

Зміни у виробництві ВВП України характеризуються зростанням частки виробництва послуг на противагу скороченню виробництва товарів (табл. 4).

Таблиця 4

Частка товарів і послуг у ВДВ України*

Показник	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Товари	58,7	54,4	44,7	43,5	42,0	39,8	35,4
Послуги	41,3	45,6	55,3	56,5	58,0	60,2	64,6

*Джерело: власні розрахунки за даними Держкомстату

За 1995–2009 рр. частка ВДВ у виробництві товарів скоротилася майже на третину. Варто звернути увагу на те, що, хоча за створеною ВДВ виробництво послуг перевищує виробництво товарів, вартість випуску має протилежне співвідношення і у 2009 році випуск товарів становив 52,6%, а послуг – 47,4%. Це обумовлено тим, що виробництво товарів потребує відносно більшого проміжного споживання. Аналіз детальної структури виробництва ВДВ указує на істотне скорочення частки виробництва сільського господарства, будівництва (більш ніж удвічі) та промисловості при відповідному зростанні частки послуг, насамперед фінансових і послуг підприємцям. Відповідні зміни структури виробництва щодо збільшення частки послуг характерні і для інших країн Європи та СНД. Проте саме надвисокі темпи зростання частки послуг у ВДВ були притаманні країнам із низьким рівнем розвитку: Молдови і Таджикистану (в 1,8 рази більше порівняно з 1995 р.), Грузії (1,6), України та Вірменії (1,5), Киргизстану (1,4 рази). Натомість країни, що мали високі темпи розвитку, демонстрували помірні темпи зростання частки послуг: Польща, Естонія, Російська Федерація (1,1 рази більше), Казахстан та Білорусь (без змін). Азербайджан навіть на третину скоротив частку послуг у ВДВ.

Високий рівень послуг у складі ВДВ був характерним для старих членів Євросоюзу. На сьогодні для ЄС-27 він складає 73,4%, а найвищі позиції посідають Люксембург (85%), Кіпр, Франція та Греція (78%). Серед пострадянських країн до них наблизилась Латвія (76%), Молдова та Естонія (71%), Грузія та Литва (70%). В Україні у 2009 р. частка виробництва послуг (65%) істотно зросла порівняно з попереднім роком (60%), вивівши її на

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

середню позицію за цим співвідношенням. Зараз вона займає середню позицію поряд із Болгарією, Польщею та Росією. Низький рівень послуг характерний для Білорусі (48%), Вірменії (47%) та Азербайджану (32%) (табл. 5).

Сільське господарство вносить вагомий вклад у формування ВДВ України (8%), що характерно для більшості пострадянських країн та країн Східної Європи, тоді як середній рівень для країн Євросоюзу складає 2%. За часткою промисловості близькими до України (25%) є Німеччина (22,2%), Румунія (26,4%), Російська Федерація (27,3%), Словаччина (25,6%), Чехія (30,4%) та Білорусь (30,8%), рівень яких перевищує середній для Євросоюзу (18,2%). Натомість, за часткою будівництва у ВДВ Україна (2,6%) займає останнє місце серед розглянутих країн, тоді як середній рівень для країн ЄС є майже вдвічі вищим (6,4%). Слід відзначити, що внесок цієї галузі істотно варіює і не має чіткої залежності від економічного розвитку країни. Діяльність торгівлі і транспорту не є такою диференційованою за країнами, і Україна має середній рівень цієї галузі (26,7%), який дещо перевищує рівень ЄС-27 (21,3%). Фінансові та підприємницькі послуги в Україні (20,3%) є нижчими, ніж у країнах ЄС (28,5%), що характерно для пострадянських та східноєвропейських країн (табл. 5).

Таблиця 5

Галузева структура виробництва валової доданої вартості за 2009 р. *

%

Країна	Сільське, лісове та рибне господарство	Промисловість	Будівництво	Торговля, готелі і ресторани, транспорт	Фінансові послуги та послуги підприємцям	Інші послуги
1	2	3	4	5	6	7
ЄС-27	1.8	18.2	6.4	21.3	28.5	23.6
Вірменія	18.2	15.1	19.4	23.4	9.9	14.0
Австрія	1.5	21.8	7.3	23.5	23.7	22.1
Азербайджан	7.1	53.1	7.9	17.6	4.6	9.7
Білорусь	9.3	30.8	12.1	22.6	11.8	13.5
Бельгія	0.7	16.3	5.4	21.7	30.5	25.4
Болгарія	5.6	21.4	8.9	25.4	23.0	15.7
Хорватія	6.7	19.1	8.0	23.7	24.4	18.0
Кіпр	2.1	9.6	9.0	25.9	28.1	25.3
Республіка Чехія	2.3	30.4	7.4	24.3	18.3	17.5
Данія	0.9	17.3	4.9	19.5	27.5	29.8
Естонія	2.6	19.5	7.0	25.4	24.8	20.8
Фінляндія	2.7	21.2	7.0	19.5	25.0	24.7
Франція	1.7	12.4	6.4	19.0	33.7	26.7
Грузія	9.5	15.0	6.0	28.2	10.3	31.0
Німеччина	0.8	22.2	4.3	17.5	31.1	24.1
Греція	3.2	13.3	4.6	33.1	20.1	25.7
Угорщина	3.3	25.1	4.4	21.3	23.5	22.6
Ірландія	1.0	24.5	5.6	17.9	27.2	20.5
Ізраїль	2.1	16.5	4.9	16.8	36.5	23.3
Італія	1.8	18.8	6.3	22.2	28.8	22.1
Казахстан	6.2	31.0	8.0	24.4	21.2	9.2
Киргизстан	23.9	16.1	6.2	29.2	8.9	15.7
Латвія	3.3	14.0	6.6	28.0	26.1	22.2

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

Литва	3.4	20.5	6.4	32.0	16.5	20.8
Люксембург	0.3	8.1	5.3	19.7	48.4	16.8
Молдова	9.8	15.2	4.0	31.1	17.9	22.0
Чорногорія	10.0	13.5	6.5	32.1	15.0	22.8
Нідерланди	1.7	17.9	6.0	20.3	28.2	25.9
Норвегія	1.2	35.2	5.3	16.3	19.5	22.5
Польща	3.6	23.0	7.3	27.0	18.3	18.5
Португалія	2.3	16.7	6.1	25.5	23.5	25.4
Румунія	7.0	26.4	10.9	23.6	16.8	15.4
Росія	4.7	27.3	5.5	30.3	17.6	14.6
Словаччина	3.9	25.6	9.5	24.4	19.1	16.9
Словенія	2.4	23.2	7.9	22.0	23.3	21.2
Іспанія	2.6	15.3	10.8	24.6	23.6	23.0
Швеція	1.8	19.8	5.2	20.1	25.7	28.3
Швейцарія	1.2	21.2	5.6	22.0	23.5	26.5
Таджикистан	20.6	19.6	11.3	35.5	3.8	9.3
Македонія	11.2	21.6	5.9	25.4	15.5	20.4
Туреччина	9.1	20.9	4.2	29.4	23.9	12.4
Україна 2008	7,6	28,8	3,4	26,5	17,9	15,8
Україна 2009	7.7	25.0	2.6	26.7	20.3	17.7
Велико-британія	0.7	14.9	6.1	20.4	33.5	23.9

*Джерело: веб-сторінка Європейської статистичної комісії ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://unstats.un.org/unsd/snaama/resQuery.asp>>.

Порівняно з 1993 р. Україна має один із найнижчих показників зростання ВВП, проте за видами економічної діяльності тенденції є протилежними (табл. 6).

Вироблена додана вартість сільського господарства України скоротилася на 1,8%, що близько до показників Чеської Республіки, Казахстану, Румунії та Росії. Натомість вагоме зростання (більш ніж удвічі) демонстрували Словаччина та Вірменія, у півтора рази – Киргизстан, Угорщина та Естонія. За рівнем падіння у промисловості Україну (-27,7%) перевершив лише Киргизстан, де промислове виробництво скоротилося майже вдвічі. Словаччина, Польща, Фінляндія та Чехія за цей же час наростили обсяг промислового виробництва у 2-3 рази. Катастрофічно, не маючи близьких аналогів серед інших країн, скоротилося в Україні будівництво, натомість Вірменія збільшила його обсяги за цей період у 6,7 рази, Румунія, Казахстан та Латвія – утричі. Хоча у торгівлі і відбулося певне зростання (на 7,9%), воно виявилось найнижчим серед наведених країн. Вшестеро зростає торговельна діяльність у Вірменії, утричі – у Киргизстані, Латвії та Румунії. Фінансова діяльність стрімко зростала в усіх країнах, за винятком Киргизстану. Передові позиції тут займали Ісландія та Литва, де обсяги цих послуг майже потроїлися. Україна за цим показником, який зріс більш ніж удвічі, також зайняла одне з чільних місць. Зростання інших послуг в Україні на 4% також було одним із найнижчих.

Темпи зростання ВДВ видів діяльності, 2009 р. до 1993р.*

%

Країна	ВВП	Сільське, лісове та рибне господарство	Промисловість	Будівництво	Торгівля, готелі і ресторани, транспорт	Фінансові послуги та послуги підприємцям	Інші послуги
1	2	3	4	5	6	7	8
Азербайджан	381,2	...	...	...	...	...	...
Вірменія	309,2	209,2	169,4	665,8	573,5	...	...
Ірландія	237,7	...	...	...	...	...	...
Грузія	210,1	...	...	...	...	...	...
Словаччина	207,9	235,8	271,9	204,7	162,5	198,4	148,0
Польща	206,8	113,6	252,1	177,6	196,0	238,5	149,8
Узбекистан	204,3	...	...	...	...	...	...
Білорусь	203,5	...	...	...	...	...	...
Естонія	201,1	150,4	184,2	232,9	206,6	236,1	151,3
Латвія	188,9	124,4	132,9	253,2	255,9	241,6	149,6
Казахстан	187,3	86,3	171,0	283,0	200,5	222,1	159,7
Люксембург	185,0	...	...	...	...	...	...
Литва	178,4	114,1	172,6	148,1	191,3	271,7	158,1
Ісландія	169,4	92,3	160,6	125,5	209,5	271,7	159,8
Туреччина	166,2	124,8	171,6	129,5	181,6	216,8	145,8
Греція	162,1	...	...	...	...	...	...
Румунія	159,0	101,9	149,7	305,9	254,8	143,8	95,5
Фінляндія	158,2	111,1	212,1	111,6	158,7	164,8	115,7
Іспанія	158,1	124,5	124,1	176,2	145,0	187,4	166,6
Чехія	155,9	85,4	199,7	100,3	194,2	134,4	107,8
Норвегія	152,7	125,6	122,6	125,7	205,5	180,4	133,8
Болгарія	150,1	...	...	...	...	...	...
Угорщина	148,9	156,6	172,6	133,3	153,1	139,0	118,8
Швеція	148,8	128,5	193,2	121,3	177,7	149,6	116,1
Киргизстан	148,4	168,9	58,8	152,8	304,9	81,4	129,8
Нідерланди	145,4	123,8	125,0	115,7	176,4	166,6	126,7
Великобританія	144,3	91,9	96,5	113,6	152,4	171,9	120,6
Таджикистан	141,2	...	...	...	...	...	...
Росія	138,9	103,8	110,3	122,3	177,8	173,3	118,7
Австрія	138,7	105,5	149,4	113,9	134,0	175,7	120,8
Бельгія	136,6	96,8	123,0	132,1	115,8	175,8	127,3
Португалія	136,4	85,0	129,5	100,0	138,0	174,7	120,8
Франція	133,0	121,5	120,1	105,1	145,9	144,2	123,7
Данія	131,2	120,0	112,0	112,2	143,3	152,9	121,1
Швейцарія	128,7	100,6	126,3	98,1	127,3	145,8	121,5
Німеччина	121,5	109,1	106,5	67,2	133,8	149,1	125,8
Італія	117,0	107,1	98,7	107,5	123,5	129,0	113,5
Молдова	92,1	...	...	...	...	...	...
Україна	89,5	98,2	72,3	16,8	107,9	212,6	104,0

*Джерело: веб-сторінка Європейської статистичної комісії ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://unstats.un.org/unsd/snaama/resQuery.asp>>.

Склад ВВП за категоріями кінцевого використання, який характеризує кінцеві споживчі витрати, валове нагромадження та зовнішньоекономічні зв'язки, наведений в табл. 7. Україна займає одне з останніх місць не тільки за рівнем ВВП на душу населення, випереджаючи Вірменію, Молдову, Киргизстан і Таджикистан, а й за рівнем витрат на кінцеве споживання, де вона додатково випереджає Азербайджан. Проте у валовому нагромадженні основного капіталу рівень України нижчий навіть від Азербайджану та Вірменії. Завдяки

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

девальвації гривні у 2008 р. Україна має незначне від'ємне сальдо зовнішньоекономічних зв'язків, займаючи середню позицію. Найвищим позитивним сальдо серед країн СНД відзначаються Азербайджан та Росія, а найнижчим – Білорусія, Молдова та Вірменія. Хоча зовнішньоекономічні зв'язки є суттєвими для України, абсолютний рівень експорту та імпорту у розрахунку на одну особу є достатньо низьким. За рівнем експорту Україна перевищує Туреччину, Молдову, Киргизстан і Вірменію, а за рівнем імпорту – Азербайджан, Туреччину, Росію, Молдову, Вірменію й Киргизстан.

Таблиця 7

ВВП за категоріями кінцевого використання за 2009 рік*

Країна	ВВП	Витрати на кінцеве споживання		Валове нагромадження основного капіталу	Сальдо експорту-імпорту	Експорт	Імпорт
		домашніх господарств	заг. держ. управління				
1	2	3	4	5	6	7	8
Люксембург	69860	25408	11821	13121	20058	120015	99957
Норвегія	47252	21594	10313	10107	6183	20050	13867
США	41890	29770	6870	6730	-1181	4848	6029
Швейцарія	36894	21917	4177	7657	3630	19213	15583
Нідерланди	36454	16903	9904	6815	3034	26069	23035
Ірландія	35653	17194	6143	6097	6405	31655	25251
Австрія	34671	18831	6664	7154	1888	17649	15761
Бельгія	32384	16826	7516	6841	813	24660	23847
Німеччина	32250	18981	6385	5725	1452	13892	12440
Швеція	32043	16169	8707	5706	1919	15535	13616
Великобританія	31965	20922	7181	4935	-737	8178	8915
Фінляндія	30775	16723	7128	5803	1516	12958	11443
Франція	29592	17507	7361	5960	-739	7079	7817
Іспанія	27057	15305	5618	6815	-807	6613	7420
Італія	26554	16123	5722	5010	-272	6129	6401
Греція	26109	19303	4968	4610	-2741	5032	7773
Ізраїль	25941	„	6379	4665	479	10158	9679
Кіпр	25760	17973	5039	5333	-1726	10593	12319
Чехія	22080	11112	4615	5256	1318	18038	16720
Португалія	21379	14437	4568	4262	-1955	6189	8144
Угорщина	16745	8927	3735	3685	1159	14844	13685
Польща	16711	10387	3002	3679	-200	6380	6580
Хорватія	16453	9609	3140	4284	-892	6238	7130
Естонія	16055	8794	3199	3971	702	11417	10716
Литва	15086	9896	3066	2758	48	9375	9328
Росія	13606	7806	2224	2743	1457	4603	3146
Латвія	12899	8331	2328	2762	-163	6537	6700
Туреччина	11661	8381	1624	2025	-33	2641	2674
Болгарія	11478	8206	1765	2826	-1386	6004	7391
Білорусь	11382	6723	1763	4668	-1096	5706	6802
Румунія	10909	8158	1715	3051	-1673	3848	5522
Казахстан	10594	5624	1200	3584	702	4659	3957
Азербайджан	8845	3125	541	2263	2896	6780	3884
Україна	5770	4384	1050	1006	-443	2266	2709
Вірменія	4568	3683	457	1328	-925	766	1691
Молдова	2592	2429	480	626	-971	1298	2269
Киргизстан	2102	1902	320	522	-472	925	1397
Таджикистан	1674	1827	183	205	-858	898	1756

*Джерело: веб-сторінка Європейської статистичної комісії ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://unstats.un.org/unsd/snaama/resQuery.asp>>.

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

Аналіз структури ВВП показує основні відмінності між країнами у спрямуванні коштів на споживання та нагромадження (табл. 8).

Таблиця 8

Структура ВВП за категоріями кінцевого використання за 2009 р. *

Країна	ВВП	Кінцеві споживчі витрати				Валове нагромадження основного капіталу	Сальдо експорту-імпорту	Експорт	Імпорт
		Дом. господарств	Загального державного управління						
			Всього	Індивідуальні	Колективні				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
ЄС-27	100	59	22	„	„	19	1	37	36
Єврозона-16	100	58	22	„	„	20	1	36	35
Вірменія	100	81	13	5	8	33	-28	16	44
Австрія	100	54	20	„	„	21	5	51	46
Азербайджан	100	43	13	5	8	20	26	50	23
Білорусь	100	56	17	10	7	37	-11	51	62
Бельгія	100	52	25	„	„	21	3	73	70
Болгарія	100	66	16	7	9	24	-8	48	56
Канада	100	59	22	„	„	22	-2	29	30
Хорватія	100	57	20	„	„	25	-3	36	39
Кіпр	100	69	20	9	11	20	-6	39	45
Данія	100	49	30	„	„	18	4	47	44
Естонія	100	52	22	12	10	22	6	65	59
Фінляндія	100	55	25	17	9	20	2	37	35
Франція	100	58	25	16	9	21	-2	23	25
Грузія	100	82	25	5	19	15	-19	30	49
Німеччина	100	59	20	12	8	18	5	41	36
Греція	100	75	19	8	12	17	-11	19	30
Угорщина	100	53	22	12	10	21	5	77	72
Ірландія	100	51	19	13	6	15	15	91	75
Ізраїль	100	57	24	13	12	17	2	35	32
Італія	100	60	22	„	„	19	0	24	24
Казахстан	100	47	12	6	6	28	8	42	34
Киргизстан	100	91	19	10	9	27	-24	56	81
Латвія	100	62	20	9	11	21	-1	44	45
Литва	100	69	22	13	9	17	-1	55	56
Люксембург	100	34	17	10	6	17	33	168	135
Молдова	100	89	24	18	6	22	-37	37	73
Чорногорія	100	84	22	10	12	27	-33	32	65
Нідерланди	100	46	28	17	12	19	7	69	62
Норвегія	100	43	22	15	7	22	15	42	28
Польща	100	61	18	11	8	21	0	39	39
Португалія	100	67	21	12	9	19	-8	28	36
Румунія	100	63	18	„	„	26	-6	31	37
Росія	100	55	20	10	10	21	7	28	20
Словаччина	100	61	20	9	11	21	0	71	71
Словенія	100	55	20	12	8	24	1	58	57
Іспанія	100	57	21	„	„	24	-2	23	26
Швеція	100	49	28	20	8	18	7	48	42
Швейцарія	100	58	11	„	„	20	11	52	41
Таджикистан	100	90	9	6	3	26	-37	24	62
Македонія	100	„	19	„	„	20	-22	39	61
Туреччина	100	72	15	„	„	17	-1	23	24
Україна	100	65	20	13	7	18	-2	46	48
Великобританія	100	65	24	15	9	15	-2	28	30
США	100	71	17	„	„	16	-3	11	14

*Джерело: веб-сторінка Європейської статистичної комісії ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://unstats.un.org/unsd/snaama/resQuery.asp>> .

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

За часткою витрат на кінцеве споживання домашніх господарств у ВВП Україна займає досить високу позицію (65%). Слід зазначити, що країни, які мають найвищі показники кінцевого споживання домашніх господарств (Киргизстан, Таджикистан, Молдова, Чорногорія, Грузія та Вірменія), досягають цього за рахунок великого від'ємного сальдо зовнішньої торгівлі. Натомість, Люксембург, Норвегія, Азербайджан, Нідерланди, Казахстан, які мають високе позитивне сальдо, характеризуються низькою часткою споживчих витрат у ВВП. Рівень витрат загального державного управління України (20%) є середнім і дещо нижчим від ЄС (22%), а от колективні витрати, які спрямовуються на утримання органів державного управління, науки та інші колективні потреби суспільства, в Україні є одними з найнижчих (7%), що майже втричі нижче, ніж у Грузії (19%). Частка валового нагромадження основного капіталу, яка внаслідок кризи істотно скоротилася (до 18%), як і у країнах ЄС, проте є у півтора-два рази нижчою, ніж у Білорусії, Вірменії, Казахстані, Киргизстані. Девальвація гривні скоротила негативне сальдо зовнішньоекономічних зв'язків України та сприяла зменшенню експорту та імпорту, внаслідок чого Україна за цими показниками займає середні позиції серед інших країн.

Процеси структуроутворення в економіці України показують диспропорції відносно кінцевого споживання та нагромадження основного капіталу, що може негативно вплинути на можливості і результати подолання кризових явищ 2008-2010 рр.

Це закладає ризики для подальшого економічного розвитку України. Підтвердженням звуження можливостей подальшого економічного розвитку України є розгляд зміни зазначених показників за 2008 р. порівняно з 1993 р. (табл. 9).

Таблиця 9

Зміни показників у 2008 році порівняно з 1993 р.*

Країна	ВВП	Витрати на кінцеве споживання		Валове нагромадження основного капіталу (ВНОК)	Експорт	Імпорт	Відношення темпів зростання споживання домашніх господарств до ВНОК
		Домашніх господарств	Загального державного управління				
Азербайджан	318	284	150	1974	1727	1974	12
Естонія	227	252	154	290	312	290	76
Білорусь	215	329	131	198	219	198	109
Латвія	215	227	133	260	268	260	51
Польща	208	199	171	458	490	458	61
Словаччина	204	198	154	341	288	341	128
Казахстан	196	133	150	170	115	170	76
Ірландія	190	164	166	348	315	348	96
Угорщина	153	140	102	667	494	667	76
Греція	151	150	162	190	198	190	91
Фінляндія	150	151	124	246	239	246	92
Люксембург	148	127	150	234	239	234	88
Росія	145	202	131	254	320	254	168

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

Країна	ВВП	Витрати на кінцеве споживання		Валове нагромадження основного капіталу (ВНОК)	Експорт	Імпорт	Відношення темпів зростання споживання домашніх господарств до ВНОК
		Домашніх господарств	Загального державного управління				
Ісландія	140	125	135	194	155	194	117
Швеція	139	135	105	233	209	233	80
Норвегія	136	156	135	136	179	136	83
Іспанія	135	131	159	207	238	207	85
Великобританія	135	142	126	179	195	179	97
Нідерланди	135	126	142	216	222	216	91
Канада	131	140	115	134	161	134	85
Австрія	131	120	127	214	186	214	104
Португалія	128	132	139	186	193	186	110
США	128	136	112	179	201	179	104
Киргизстан	128	132	71	106	92	106	70
Бельгія	128	119	123	171	167	171	87
Данія	123	123	131	182	220	182	78
Франція	122	128	114	165	192	165	94
Німеччина	120	117	122	253	222	253	106
Швейцарія	115	113	107	176	175	176	93
Італія	110	114	110	127	150	127	98
Україна	101	212	88	168	249	168	376
Молдова	93	223	88	301	389	301	243

*Джерело: власні розрахунки за даними ЄЕК ООН.

За даними аналізу (табл. 9), Україна із приростом ВВП на 1,0% за 2009 рік проти 1993 р. займає передостаннє місце серед перелічених країн. Маючи одне з останніх місць за кінцевими витратами загального державного сектора (-12,1%) та останнє місце (-43,6%) за валовим нагромадженням основного капіталу Україна, однак, подвоїла кінцеве споживання домашніх господарств (+112,0%), що порушує відтворювальні пропорції ВВП. Подібна ситуація щодо перевищення темпів зростання споживання домогосподарств (у 1,5-2 рази) над темпами росту ВВП спостерігається також у Молдові, Білорусії та Російській Федерації. При цьому лише в Україні та Молдові валове нагромадження основного капіталу скоротилося. Варто зазначити, що тенденція істотного (понад 1,5 рази) перевищення зростання споживання над нагромадженням також є характерною лише для України, Молдови та Російської Федерації. У переважній більшості інших країн темпи зростання валового нагромадження були істотно вищими від зростання споживання.

За період 1993–2008 рр., насамперед у пострадянських країнах, темпи зростання фактичного кінцевого споживання домашніх господарств істотно (у 1,5–2 рази) випереджали темпи зростання ВВП, тоді як в Україні та Російській Федерації валове нагромадження основного капіталу скоротилося приблизно на чверть. Варто зазначити, що тенденція перевищення зростання споживання над нагромадженням (у 1,5–2,4 рази) є характерною лише для України, Російської Федерації та Білорусії. Переважно в інших країнах темпи зростання валового нагромадження були істотно вищими від зростання споживання.

Як ми вже вище зазначали, серед інших країн Європи найглибший

негативний вплив світова фінансова криза спричинила на прибалтійські країни колишнього СРСР, де рівень спаду в 3–4 рази перевищив рівень ЄС–27. У решті країн скорочення виробництва було більш помірним. Терміни закінчення спаду в Україні збігаються з європейськими, що свідчить про глибоку інтеграцію України до світового ринку.

Україна має один із найнижчих рівнів ВВП на одну особу серед країн Європи, що обумовлено одним із найглибших спадів виробництва ВВП у 1991–1999 рр. Зараз ВВП України становить лише 63% від рівня 1990 р. Аналогічні результати за цей період мають Грузія, Киргизстан, Молдова і Таджикистан. Натомість подвоєння ВВП у розрахунку на одну особу за цей же період досягли Польща, Ірландія та Албанія, Білорусь збільшила його в 1,8 рази, Естонія і Люксембург – в 1,6 рази, майже в півтора рази збільшився цей показник у Казахстані, Туреччині, Норвегії, Болгарії та Румунії. Досить низькі темпи зростання (107%) демонструє Російська Федерація.

Скорочення ВВП України за 2009 р. було обумовлене падінням у будівництві, переробній промисловості й торгівлі. Однією з причин стали обмеження інвестиційних можливостей, внаслідок чого скоротився попит на продукцію будівництва, виробництво машин інвестиційного призначення та будівельних матеріалів поряд зі скороченням зовнішнього попиту на продукцію металургії. Зменшення обсягів оптового товарообороту викликане зменшенням купівельної спроможності підприємств, обороту роздрібної торгівлі – зменшенням реальних наявних доходів населення.

Незважаючи на фінансовий характер кризи, єдиною сферою, де відбулося істотне зростання, була оплата послуг фінансових посередників, що обумовлено збільшенням відсоткових ставок за наданими кредитами.

У ВВП України зростає частка виробництва послуг на противагу скороченню виробництва товарів. Істотно скорочується частка виробництва сільського господарства, будівництва та промисловості при відповідному зростанні частки послуг, насамперед фінансових і послуг підприємцям, де Україна вже досягла середнього рівня поміж пострадянських країн. Такі високі темпи збільшення частки послуг у ВДВ притаманні для країн СНД із низьким рівнем розвитку. Натомість постсоціалістичні країни, що мали високі темпи розвитку, демонстрували помірні темпи зростання частки послуг. Отже, економічний розвиток у країнах СНД та Східної Європи досягається насамперед шляхом розвитку товарного виробництва.

Серед категорій кінцевого використання найбільшого впливу кризи зазнали валове нагромадження основного капіталу, експорт та імпорт.

Вагомий вклад у формування ВДВ сільського господарства є характерним для України, як і в більшості країн СНД та країн Східної Європи. Частка промисловості в Україні перевищує середній рівень для Євросоюзу, але за

часткою будівництва у ВДВ Україна займає останнє місце, тоді як середній рівень для країн ЄС є майже вдвічі вищим.

За темпами розвитку промисловості, будівництва й торгівлі за роки незалежності Україна займає одне з найгірших місць, водночас за рівнем зростання фінансових послуг та послуг підприємцям Україна випереджає більшість країн, обраних для порівняння.

Складові кінцевого використання ВВП України в розрахунку на одну особу знаходяться на досить низькому рівні навіть серед країн СНД, проте за часткою фактичного кінцевого споживання домашніх господарств у ВВП Україна займає одне з найперших місць.

Зміна цих показників за роки незалежності вказує на істотний перерозподіл напрямів використання ВВП. Так, при істотному зменшенні валового нагромадження основного капіталу Україна, тим не менше, посіла одне з найвищих місць за зростанням фактичних кінцевих споживчих витрат домашніх господарств. Чи це не є явні диспропорції?